

O vrednotenju znanstvenih objav v humanistiki

Dnevnikov Objektiv – 10. 11. 2007

Pri vrednotenju znanstvenih objav ima pri nas humanistika med znanstvenimi vedami poseben status, saj le zanjo ne velja kriterij mednarodne primerljivosti, ki je sam po sebi umeven v (večini) naravoslovja in družboslovja.

Med govorjenjem o humanistiki na splošno za primer večinoma jemljeva svoj domači teren, jezikoslovje. Meniva, da so osnovne poante posplošljive na večino področij, ki jih v humanistiko šteje *Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije* (ARRS).

Spodbujanje mednarodnih objav

Pri podeljevanju sredstev raziskovalcem, prijavljenim na posamičen razpis, se kot enega selekcijskih kriterijev običajno jemlje dotedanjo raziskovalno uspešnost posameznikov in raziskovalnih skupin. ARRS to počne s točkovanjem bibliografskih enot. Točkovanje financirjem lajša selekcijo pri podeljevanju raziskovalnih sredstev, pri raziskovalcih pa spodbuja raziskovalno udejstvovanje, saj prek objav pridejo do točk, ki jim lajšajo pridobitev novih raziskovalnih sredstev in tako omogočajo raziskovanje. Na kratko: dobro delo se nagraduje, objavne točke lajšajo selekcijo pri nagrajevanju, nagrajevanje pa skrbi za kvaliteto raziskovanja.

Vrednotenje raziskovalnega dela sicer ni preprosto, pa vendar je razvrščanje objav po kvaliteti (znotraj posamezne discipline) ustaljena praksa. Pri znanstvenih člankih je glavno merilo dodeljevanja točk običajno kvaliteta revije, ki je članek objavila. Mednarodna bibliografska baza podatkov *Web of Science* vsakoletno objavlja rangiranja znanstvenih revij, pri čemer kvaliteto merijo predvsem po vplivu oziroma citiranosti posamičnih člankov, ki jih je revija objavila. (Obstajajo tudi drugi načini merjenja znanstvene uspešnosti, vendar se temu tu ne bova posvečala.)

Ideja razlikovanja revij po kvaliteti je prisotna tudi v ARRS-jevem točkovanju. Pri primerjavi več revij, ki jim *Web of Science* odmerja faktor vpliva, bo razlika v dodeljenih točkah za objavo v posamezni reviji delno odvisna od revijinega faktorja vpliva; pri primerjavi revij lokalnega značaja in uglednega mednarodnega značaja pa je ideja razlikovanja prisotna tako, da je razlika v vrednosti objave med lokalnimi in uglednimi mednarodnimi revijami v svoji največji razsežnosti umerjena na 1 proti 7,5 (20 točk : 150 točk).

Z znatno višjim vrednotenjem mednarodnih objav za izvirna znanstvena dela se spodbuja mednarodno usmerjenost slovenske znanosti. Ker v primerjavi z lokalnimi objavami mednarodne objave bere več raziskovalcev, so te objave pomembnejše – omogočajo pač boljšo distribucijo dognanj. To je dobro za znanost, saj ji omogoča hitrejši napredek, istočasno pa je mednarodno objavlanje dobro za dosežke slovenske znanosti, ki po eni strani tako dobijo kar največji možni domet, po drugi strani pa jim je prek odziva med bralstvom omogočeno mednarodno primerjanje, kar spodbuja nadaljnje delo. Poleg tega ugledne področne mednarodne revije zaznamuje še ena bistvena prednost: strogi selekcijski kriteriji in recenzijski proces. Prestižne jezikoslovne revije, recimo *Language* (izdajatelj *Linguistic Society of America*), *Linguistic Inquiry* (izdajatelj ameriški *MIT Press*) ali pa *Natural Language and Linguistic Theory* (izdajatelj nemški *Springer*) po podatkih urednikov objavijo le okoli 15-20 odstotkov v recenzijo prejetih znanstvenih člankov. Taka selekcija omogoča ohranjanje kvalitetne ravni revije, podrobno recenziranje pa prispeva k višji kakovosti objavljenega članka. Seveda pa je ob taki selekciji objavlanje vse prej kot enostavno, objava daleč od zagotovljene, že samo recenzijski proces popravljanja in dodelovanja članka pa lahko v jezikoslovju pri taki reviji traja več kot eno leto.

Enako velja za monografije. Objaviti znanstveno monografijo pri ugledni mednarodni znanstveni založbi (v jezikoslovju npr. *Oxford University Press*, *Walter de Gruyter*, *Benjamins* ...) pomeni najprej počakati na ocene neodvisnih recenzentov, ki bodo besedilo, če bo sprejeto, dodobra pretresli in avtorju naložili mnogo dodatnega dela, kar bo sicer vzelo precej časa, a bo zato končni izdelek bistveno boljši.

Prednosti relativno nižjega vrednotenja lokalnih in posledično spodbujanje mednarodnih objav so dejansko večplastne. Zaradi takega sistema v večini naravoslovja so slovenski naravoslovci konkurenčni na evropskih razpisih, sodelujejo z znanstveniki širom sveta in na naše univerze in inštitute privabljajo tujce. Za Slovenijo je zato mednarodno predstavljanje slovenskih znanstvenih dosežkov koristno tako zaradi krepitev kakovosti slovenske znanosti in posledično konkurenčnosti in prepoznavnosti naših univerz in inštitutov, kot tudi zaradi večanja skupne vsote sredstev v naši znanosti in visokem šolstvu na račun dodatnega evropskega denarja.

V humanistiki ni tako

Zgoraj predstavljeni sistem pa žal ne velja za vso našo raziskovalno dejavnost. Uveljavil se je (z izjemami) recimo v naravoslovju in družboslovju, humanistika pa je (kot celota) iz tega sistema izvzeta. Raziskovalcem humanistike je zato lahko vseeno, v kateri reviji objavijo članek, saj dobijo za vsak članek v katerikoli reviji (da je le navedena na precej obširnem in nekritičnem spisku ARRS) enako število točk. Recimo za objavo v *Linguistics and Philosophy* (založba *Springer*), vodilni mednarodni reviji za pomenoslovje, ki je v *Web of Science* zabeležena, a ji faktor vpliva ni izmerjen, bi dobili enako število točk kot za objavo v katerikoli lokalni jezikoslovni reviji, naj gre za katerokoli od slovenskih revij ali za katerokoli (tudi) jezikoslovno revijo nasploh, recimo *Anale Filološkog fakulteta* (izdajatelj *Filološka fakulteta Univerze v Beogradu*) ali *Anejos de estudios filológicos* (izdajatelj čilenska *Universidad Austral de Chile*). Humanistične revije, ki jim je v *Web of Science* faktor vpliva izmerjen v sklopu družboslovja (indeks *SSCI*), sicer veljajo več, vendar je razlika v vrednosti objave med slovenskimi ali drugimi lokalnimi revijami in indeksiranimi revijami v svoji največji razsežnosti umerjena na komaj 1 proti 1,33 (30 točk : 40 točk) (primerjaj z zgornjim 1 : 7,5 oziroma 20 točk : 150 točk v prid mednarodnih objav). Objavne točke je seveda lažje zbirati z objavami v lokalnih revijah, kjer neredko sprejmejo večino prejetega gradiva in kjer je recenzijski proces precej manj rigorozen in zato hitrejši. Zato je razumljivo, da se bodo humanisti raje kot za naprezanje z mednarodnimi objavami odločili za objavljanje v lokalnih revijah ter tako hitreje zbrali več točk in s tem zadostili razpisnim pogojem ARRS. In če se raziskovalec vseeno trudi objavljati v mednarodnih revijah, bo zaradi zamudnosti tega procesa in manjše produkcije po točkah hitro pristal izven kroga podprtih projektov in si tako otežil nadaljnje delo. Ocenjevalni sistem tako destimulira humaniste, da bi objavljali v uglednih mednarodnih revijah. Enako velja za znanstvene monografije; neglede na izdajatelja prinese vsaka monografija enako točk, četudi izdaj pri uglednih, selekcijsko in recenzijsko zahtevnih mednarodnih založbah ne moremo enačiti z izdajami pri lokalnih založbah, kjer založniki neredko radi objavijo kakršnokoli knjigo, če se le obeta možnost subvencije. Pogosto pa gre pri lokalnih izdajateljih tudi za založbo ustanove, ki avtorja zaposluje (npr. *Znanstveni inštitut Filozofske fakultete*, *ZRC SAZU*); ker je tak raziskovalec potem na domačih razpisih konkurenčnejši, je vsaka taka objava njegovi matični ustanovi vsaj kratkoročno finančno v korist in se ji bo težko odpovedala.

Med naravoslovci se pogosto sliši, da so s tem načinom točkovanja humanisti privilegirani, češ da se zato bolje primerjajo z ostalimi raziskovalci; utemeljenosti te trditve ne bova presojala. Žal pa se zaradi tega očitka manj omenja verjetno bolj problematično posledico omenjenega načina točkovanja, namreč dejstvo, da se s tem humanistiko kot eno od

znanstvenih področij v Sloveniji *deprivilegira*; zaradi takega točkovanja je bolj vase zaprta in samozadostna kot druge vede pri nas. Seveda točkovanje ni vsemogočno in gotovo tudi ni edini krivec za tako situacijo. A vpliv gotovo ima, sicer ga ne bi niti imeli. S smiselnejšim točkovanjem bi lahko bolj motivirali slovenske humaniste za mednarodno objavljanje in s tem odpiranje v svet. To je, kot rečeno, nenazadnje potrebno tudi zaradi konkuriranja na evropskih in drugih mednarodnih razpisih.

»Humanistika je drugačna«

Debata o zaprtosti slovenske humanistike ni nova. Podobne očitke je bilo predvsem s strani naravoslovcev in tehnikov slišati že večkrat, s strani humanistike pa je prišlo tudi več protiargumentov. Vendar se ne zdi, da bi običajno ponujani protiargumenti res upravičili tako posebno obravnavo humanistike, še posebej pa ne humanistike kot celote.

Najpogostejši ugovor proti izenačevanju točkovanja objav v humanistiki z naravoslovjem in družboslovjem pravi, da se humanistika ukvarja s stvarmi, ki so nacionalnega pomena, in da zato teme, ki se obdelujejo v Sloveniji, niso nujno zanimive za tujce; zato naj se takih raziskav pač ne bi dalo objavljati v uglednih mednarodnih revijah.

Temu ne oporekava v celoti, vsekakor pa to ne velja za večino humanistike. O večini tem v filozofiji, teologiji, zgodovini, arheologiji, literarnih vedah, muzikologiji, geografiji, jezikoslovju itd. se da enako smiselno kot v Sloveniji razpravljati tudi na mednarodnem odru. Strukturalno jezikoslovje, ki izdeluje formalne modele naravnih človeških jezikov, gotovo ni nezanimivo za tujce tudi tedaj, ko splošna teoretična dognanja ali dognanja o posameznem modelu gradi na podatkih iz slovenščine. Slovenščina ima veliko skupnega vsaj z indoevropskimi jeziki, zato bo dober model slovenščine gotovo zanimal vsaj še jezikoslovce, ki se ukvarjajo z modeliranjem ostalih indoevropskih jezikov. Podobno je jezikoslovje, ki preučuje družbene vidike slovenščine (npr. v zamejstvu), zanimivo tudi za mednarodno sociolingvistično javnost, saj se ljudje po celem svetu v podobnih situacijah obnašajo dovolj podobno, da so posamezne študije, če so vpete v kontekst sociolingvistične teorije, vsekakor lahko mednarodno relevantne.

Seveda obstaja tudi kak del jezikoslovja, ki ni tako mednarodno primerljiv, vendar tudi tisti del – pa naj bo to izdelovanje slovenskih priročnikov (slovnice, slovarji ...), slovenska dialektologija ali kaj podobnega – še vedno uporablja teoretični aparat, ki ne more biti samo slovenski; tudi ta področja so torej vsaj prek svojega orodja zanimiva tudi za mednarodno javnost, ki se s podobnimi problemi ukvarja v svojem jeziku. In ravno prek orodja je pri izdelavi priročnikov in dialektoloških opisov udeležena teorija; do dejanske »fizične« izdelave priročnikov in dialektoloških opisov pa bi lahko prišli prek ciljnih raziskovalnih projektov, naročil ipd.

Podobno velja tudi za ostalo humanistiko. Izjeme obstajajo, v celoti vzeto pa ni jasno, zakaj bi bila mednarodno nezanimiva filozofija, še posebej če se ukvarja s splošnimi stvarmi; teologija, ki se pri nas pretežno ukvarja s katolištvom, ki ima ogromno preiskovalcev po celem svetu; arheologija, ki se veliko ukvarja z ostanki nekih niti ne slovensko govorečih ljudstev; in tako naprej.

Deloma izjemna so seveda tudi tista humanistična področja, ki so na meji med znanostjo in umetnostjo (literarne vede, umetnostna zgodovina, muzikologija). Pa vendar bi se tudi tu moralo dati ločiti umetniško in teoretično-analitično delo. In ker pri slednjem tudi na teh področjih gotovo obstajajo nelokalna, obča vprašanja, se lahko znanstveno-raziskovalni dosežki tudi tu vrednotijo enako kot na drugih področjih; ko gre za umetniške dosežke, pa bo vrednotenje pač drugačno.

Izjeme torej obstajajo, a če so izjeme, naj se kot izjeme tudi obravnavajo, ne pa da zaradi njih posebni kriteriji veljajo za humanistiko kot celoto. Ugovor, češ da se humanistika ukvarja s stvarmi nacionalnega pomena in da zato slovenske teme niso zanimive za tujce in objavljive v uglednih mednarodnih revijah, torej v pretežni meri ne vzdrži.

Omeniva pa naj tudi, da je le redka področja, ki jih ARRS razvršča med humanistične vede, res smiselno kot celoto jemati za humanistiko. Naprimer: strukturalno jezikoslovje izdeluje formalne modele jezikovnih podatkov, torej sega tudi na področje matematike in informatike (po ARRS naravoslovno-matematičnih in tehniških ved); fonetika povezuje strukturalno jezikoslovje, fiziko in deloma anatomijo, in torej sega tudi v naravoslovno-matematične vede; sociolingvistika, ki se ukvarja s sociologijo jezika, na področje sociologije (torej družboslovnih ved); podobno velja za računalniško jezikoslovje, psiholingvistiko, nevrolingvistiko itd. Glede na to je še bolj sporno, da bi moralo biti celotno področje jezikoslovja obravnavano drugače od matematike, sociologije, računalništva, psihologije in nevroznanosti. Morda je pri jezikoslovju ali geografiji to bolj očitno, vendar vsaj prek prepleta s sociologijo verjetno v kar lepi meri velja tudi za ostale humanistične vede.

Včasih se v podporo posebnemu tretmaju omenja tudi, da v humanistiki jezik ni le sredstvo predstavljanja rezultatov, ampak tudi orodje raziskovanja. Če se s tem trdi, da je orodje raziskovanja konkretni jezik humanističnega besedila (in ne npr. način ubesedovanja), potem filozofom, ki ne berejo starogrško, nemško in francosko, ne bi bilo smiselno brati Platona, Kanta in Sartra. V tem primeru tujih filozofov (zgodovinarjev, jezikoslovcev ...) dejansko sploh ne bi imelo smisla prevajati, saj bi bile njihove utemeljitve odvisne od konkretnega jezika; ker to vsekakor počnemo, ugovor jezika kot orodja raziskovanja na ta način očitno ne vzdrži. Če pa se trdi, da je orodje raziskovanja način izražanja posameznega besedila, potem se da tako besedilo načeloma pač tudi prevesti; ampak če je tako, pa z idejo jezika kot orodja raziskovanja seveda ne moremo več ugovarjati tujejezičnim objavam.

Pogost ugovor spodbujanju mednarodnih objav je tudi siromašenje slovenščine. Trdi se, da je jezik polnovreden le, če se razvija v vseh zvrsteh, torej tudi v znanstveni. Glede formalne plati tega ugovora pripominjava, da to potem seveda ne velja le za humanistiko, ampak za vse vede; in če se argument v organih, kot je ARRS, upošteva, potem ni jasno, zakaj se pod njegovo težo odrekamo mednarodnim objavam v humanistiki, ne pa npr. v naravoslovju.

Glede vsebinske plati pa pripominjava dvoje.

En razlog za favoriziranje domačih objav naj bi bila skrb za razvoj terminologije. Ampak korist domačega strokovno-znanstvenega izrazja je najbolj neizpodbitna tedaj, ko se to potrebuje v pedagoškem procesu in v splošni rabi izven stroke/znanosti. Če je tako, potem znanstvene objave niso najpomembnejši poligon za razvijanje izrazja; teme, o katerih se pri nas piše znanstveno-raziskovalno, so namreč precej omejene, ker so pri nas delujoči znanstveniki pač zelo majhna podmnožica majhne množice v Sloveniji živečih ljudi. Tudi če je nekdo specializiran za npr. glasoslovje, ki je ena od tem ARRS-jevega področja jezikoslovja, bo znanstveno-raziskovalno tipično objavljial le o zelo izbranih glasoslovnih temah, recimo o naglasu. V pedagoškem procesu in splošni rabi pa potreba po izrazju pokriva vse ali vsaj večino tem posameznih usmeritev znotraj področij, pretežno neodvisno od ozke znanstvenoobjavne specializacije naših raziskovalcev. S tega vidika so za razvoj domačega strokovno-znanstvenega izrazja, pa tudi za njegovo širitev v splošno rabo, bolj kot znanstvena besedila pomembna poljudnoznanstvena in strokovna besedila ter univerzitetni učbeniki. Zato je za domače izrazje bolj smiselno kot s favoriziranjem znanstvenih objav v slovenščini skrbeti s spodbujanjem slovenske poljudnoznanstvene literature, prek slovenskih strokovnih objav (katerih obstoj tudi ob favoriziranju mednarodnosti pri znanstvenih objavah gotovo ni ogrožen), in s spodbujanjem slovenskih univerzitetnih učbenikov (pri čemer je zaradi

nedobičkonosnega trga nujna spodbuda države, npr. s financiranjem namenskih študijskih dopustov).

Drugi razlog za favoriziranje domačih objav pa naj bi bila skrb za razvoj za znanost specifičnega načina izražanja. Slovenščina naj bi s tem, ko se ne uporablja za znanstveno argumentacijo, izgubljala pomembno polje svoje rabe. Vendar tip argumentacije, ki je značilen za znanost, dejansko ni tako ozko omejen na znanost. Glavna ločevalna lastnost znanstvenega jezika je brezbalastnost in rigorozno sledenje logičnemu sklepanju, brez tega pa ni tudi dobrega strokovnega besedila. Pa tudi če strokovnim besedilom te vrednosti ne priznamo, ni jasno, zakaj bi za razvijanje znanstvenega izražanja potrebovali v slovenščini kar celotni znanstveni opus Slovenije; verjetno za to zadošča tudi le del objav. Nenazadnje pa tudi teza, da če bi mednarodna objava štela več, bi znanstvene objave v slovenščini popolnoma izgubile, ni kar sama po sebi umevna; v družboslovju se to ni zgodilo.

Sklep

Sistem vrednotenja, s katerim ARRS v večini ved spodbuja mednarodne objave, sloni na dejstvu, da je mednarodna vpetost naše znanosti večplastno koristna; ker slednje drži tudi za humanistiko, naj sistem, ki velja drugod, načeloma velja tudi v humanistiki. Tudi tu so mednarodne objave smiselne, pogosto slišani ugovori pa vsaj s stališča posameznih humanističnih področij kot celot niso prepričljivi. Izjeme, ki obstajajo, pa naj se kot izjeme tudi obravnavajo. Marsikje bi se jih lahko pokrivalo s ciljnim raziskovalnimi projekti oziroma naročili.

Seveda bi sprememba sistema vrednotenja morala biti nekako razslojena, da se humanistom, ki so dolga leta utečeno delovali v sedanjem sistemu, ne ukine možnosti raziskovalnih sredstev. To se da uravnjavati z namenskimi sredstvi, ciljnim razpisi ipd.

Pri prenosu sistema vrednotenja od drugod tudi v humanistiko težavo resda predstavlja dejstvo, da najvplivnejša bibliografska baza, *Web of Science*, vpliva in citiranosti za humanistiko (sistematično) ne objavlja, četudi ima proizvod *Arts and Humanities Citation Index*. Vendar se to ne zdi usodno. Baza vseeno obstaja in v njej niso zavedene kar vse revije. Za začetek bi lahko recimo revije, zavedene v tej bazi, veljale več. Istočasno bi bilo tudi v humanistiki prav povečati razliko med vrednostjo lokalnih in mednarodnih objav (primerjaj zgoraj omenjeni razkorak med maksimalnima razmerjema 1 : 7,5 v naravoslovju in tehniki ter 1 : 1,33 v humanistiki), morda pa bi veljalo razviti tudi vplivno rangiranje različnih domačih revij. Kar se tiče monografij: če se relativno pomembnost posamezne mednarodne založbe lahko določi za druge vede, zakaj se ne bi dalo tudi za humanistiko? Citate pa – sicer zaenkrat še zelo nerafinirano – poleg *Web of Science* šteje tudi npr. *Google Scholar*, in z malo truda bi se morda citiranost konkretnih del lahko preverjalo tako. Omenjena težava pri prenosu sistema vrednotenja tudi v humanistiko je pač trenutna tehnična težava, ki jo je treba rešiti, ne pa ji pustiti, da humanistiko postavi na stranski tir in jo pusti vase zaprto in brez možnosti objektivizirane mednarodne primerljivosti.

Franc Marušič in Rok Žaucer (Univerza v Novi Gorici)

Dodano 11. 12. 2009 (ni bilo objavljeno skupaj z ostalim besedilom v članku):

Ena stvar, ki je nikakor nočeva reči (ni pa to poudarjeno v zgornjem besedilu), je, da bi bilo treba imeti za katerikoli dve področji ali podpodročji nujno ista merila. Npr.: ponekod imajo članki tipično več avtorjev, drugod so večavtorski članki bolj redki; ponekod se objavlja več monografij, drugod skoraj nič; ponekod je na ugledno konferenco sprejetih le 15% abstraktov, drugod je kot poster sprejet skoraj vsak abstrakt; ponekod so prispevki v konferenčnih zbornikih dvojno recenzirani, drugod sploh ne; itd. V tem smislu je med področji in med podpodročji nedvomno toliko razlik, da nikakršna posplošitev enega sistema meril na druga področja ali podpodročja ne more biti smiselna.